

اثر بخشی آموزش تفکر نقاد بر بصیرت دانشجویان دختر ۲۰ الی ۳۰ سال

نجمه مهدی نیا اسبویی

دانشجوی کارشناسی ارشد روان شناسی دانشگاه صنعتی مازندران، مازندران، ایران.

najmeh69.a.m@gmail.com

چکیده

هدف: پژوهش حاضر با هدف بررسی اثر بخشی آموزش تفکر نقاد بر بصیرت دانشجویان دختر ۲۰ الی ۳۰ سال صورت گرفت. **روش:** طرح تحقیق پژوهش حاضر نیمه آزمایشی به شیوه پیش آزمون-پس آزمون با گروه کنترل بود. جامعه آماری این پژوهش شامل تمامی دانشجویان دختر ۲۰ الی ۳۰ سال شهر بابل بود که به شیوه تصادفی ساده ۳۰ نفر انتخاب شدند و با استفاده از روش تصادفی در دو گروه آزمایشی و گواه (هر گروه ۱۵ نفر) گمارده شدند. به منظوری گردآوری اطلاعات از مقیاس بصیرت بک و همکاران (۲۰۰۴) استفاده گردید. برای گروه آزمایشی مداخله آموزش تفکر انتقادی براساس پروتکل تفکر نقاد (الدروپائول، ۲۰۱۴) طی ۱۰ جلسه هر هفته یک جلسه ۹۰ دقیقه ای اجرا شد؛ درحالی که گروه کنترل مداخله ای دریافت نکردند. **یافته ها:** نتایج حاصل از آزمون تحلیل کوواریانس نشان داد که بین گروه های آزمایش و کنترل در متغیر بصیرت ($F = 37/35$) تفاوت معنی داری وجود دارد. علاوه براین، نتایج تحلیل کوواریانس نشان داد بین گروه های آزمایش و کنترل در مؤلفه خوداندیشمندی ($F = 16/10$) و متغیر بصیرت ($F = 24/37$) تفاوت معنی داری وجود دارد؛ درحالی که در مؤلفه اطمینان به خود ($F = 37/35$) تفاوت معناداری مشاهده نشد. **نتیجه گیری:** بنابراین، برنامه آموزش تفکر نقاد در برنامه های درسی دانشگاه ها می تواند به ارتقای مهارت بصیرت دانشجویان کمک کند.

واژگان کلیدی: بصیرت، تفکر نقاد، دانشجویان دختر

مقدمه

در دنیای پیچیده و پویای امروز، دانشجویان نیازمند مهارتهایی هستند که به آنها کمک کند تا با چالش های مختلف به طور مؤثر مواجه شوند. بصیرت مهارت کلیدی می باشد که می تواند به دانشجویان در درک عمیق تر مسائل و یافتن راه حل های خلاقانه کمک کند. با این حال، بسیاری از دانشجویان فاقد این مهارت هستند و این امر می تواند بر عملکرد تحصیلی و حرفه ای آنها تأثیر منفی بگذارد (مانگروم و نیکمپ^۱، ۲۰۲۲).

بصیرت، به عنوان یکی از جنبه های شناختی، به توانایی درک شهودی و عمیق افراد از مسائل اشاره دارد که می تواند نوآوری و خلاقیت افراد را تقویت کند. بصیرت در دانشجویان در میان روزمرگی های فکری و دغدغه های درسی، به عنوان یک جهت گیری عمیق ذهنی مطرح می شود که می تواند مسیر یادگیری و آینده هر دانشجو را دگرگون سازد. بصیرت، در این زمینه، به معنای توانایی دیدن زیربنای ظاهری امور، تشخیص ارتباطات پنهان میان مفاهیم، و درک چرایی و چگونگی فرایندهای علمی می باشد (بریو^۲ و همکاران، ۲۰۲۱).

دانشجویان در فرایند یادگیری با مواجهه مداوم با وظایف پیچیده، محدودیت های زمانی و بازخوردهای گوناگون، فرصت های فراوانی برای تجربه و آزمایش شیوه های مختلف برخورد با مسأله و درک عمیق تر مفاهیم پیدا می کنند. این تجربه ها به تدریج زمینه ای را فراهم می آورند تا هر فرد از میان رویکردهای متنوع، مناسب ترین شیوه تفکر و استدلال را برای موقعیت های یادگیری انتخاب کند، از فشارهای گوناگون کاسته و راهبردهای حل مسئله را با توجه به دامنه مسئله و منابع موجود تنظیم نماید (مانگروم و نیکمپ، ۲۰۲۲).

یکی از عوامل مهم در موفقیت دانشجویان بصیرت می باشد. بصیرت به عنوان درکی عمیق و آگاهانه از محیط پیرامون و وضعیت های گوناگون، به ویژه در زمینه فکر و عمل تعریف می شود. در ادبیات روان شناختی و فلسفی، بصیرت با جنبه های ادراکی، معرفتی و انگیزشی ترکیب می شود و به توانایی انسان برای درک دقیق روابط علت و معلول، تشخیص ناآشناگی های شناختی، شناخت نقاط ضعف و قوت، و اتخاذ تصمیم های هوشمندانه در موقعیت های پیچیده اشاره دارد (شمولی و همکاران، ۱۳۹۴). بصیرت به آگاهی از اطلاعات و رویدادها، آگاهی عمیق تر از معانی پنهان و ساختارهای زیرین مسائل، و آگاهی کاربردی که فرد بتواند از این فهم عمیق برای اقدام های مؤثر و بهبود عملکرد اشاره دارد. بصیرت به ویژگی هایی همچون تیزهوشی در تشخیص الگوها، حساسیت به تفاوت های زمینه ای، انعطاف پذیری در بازنگری فرضیات، و ظرفیت بازاندیشی نسبت به باورها و روش های کار منجر می شود (جیاتنگ^۳ و همکاران، ۲۰۲۱).

از سویی دیگر، بصیرت در میان دانشجویان درک عمیق از مفاهیم پایه، فرضیات تحقیقاتی و روش های پژوهش و استنتاج های معتبر را در دانشجویان ارتقاء می بخشد. دانشجویان با برخورداری از بصیرت می توانند سوال های علمی خود را به شکلی دقیق تر فرمول بندی کنند، فرضیه ها را با استدلال های قوی و شواهد تجربی سازگار سازد و نتایج را با احتیاط و احترام به محدودیت های مطالعه تفسیر کنند. بصیرت نیز به آگاهی فراشناختی و منطقی درونی مربوط می شود و دانشجویان می توانند از طریق

¹ Mangrum, D., & Niekamp

² Brew

³ Jiatong

بازخوردگیری منظم در فرآیند یاددهی-یادگیری، نکات مهم در راهبردهای یادگیری خود را شناسایی کند، خطاهای همیشگی یا تعصبات شناختی را تشخیص دهند و بهبودهای معناداری در روش های مطالعه و کار پیاده کنند (کلیمو^۴، ۲۰۲۱). علاوه بر این، توانایی بصیرت در دانشجویان با توسعه توانایی تشخیص موقعیت های یادگیری دشوار همراه می باشد. دانشجویان با بصیرت بالا می توانند از منابع گوناگون برای درک مسئله بهره بگیرند، از چارچوب های فکری مختلف استفاده کنند و به راه حل های نوآورانه دست یابند. بصیرت می تواند عملکرد تحصیلی را بهبود بخشد و با درک عمیق از چگونگی وقوع خطاها و نقاط ضعف، دانشجو می تواند راهبردهای موثرتری برای مرور مفاهیم، تمرین های هدفمند و مدیریت زمان به کار بندد. علاوه بر این، بصیرت در تعاملات آموزشی و گروهی تقویت کننده می باشد؛ آگاهی از نقاط دیدگاه های مختلف و توانایی تشخیص جهت گیری های متضاد می تواند به گفت و گوی سازنده، توافق های گروهی و حل تعارض منجر شود. بصیرت با افزایش خودآگاهی و تنظیم یادگیری پیوند باعث می شود که دانشجویان بتوانند با بازنگری منظم در هدف ها، طریقه مطالعه و پیشرفت شخصی، به سازگاری با تغییرات برسند (ماهتو و داس^۵، ۲۰۲۴).

یکی از مهم ترین راه کارها برای تقویت این مهارت ها، آموزش تفکر نقاد است. تفکر به عنوان یک مهارت و پدیده اساسی در نظر گرفته می شود که انسان را از سایر موجودات زنده متمایز می کند و بر زندگی ما تأثیر می گذارد. تفکر انتقادی زمانی آغاز می شود که افراد شروع به کشف رویدادهایی می کنند که بر رفتار آنها تأثیر می گذارد، چه طبیعی باشند و چه اجتماعی (غضنفری و پورحسین گیلکجانی، ۲۰۲۲). مهارت تفکر انتقادی برای یافتن راه حل هایی برای مشکلات در آموزش، کسب و کار و محیط های اجتماعی و همچنین برای ارزیابی قابلیت اطمینان اطلاعات و تصمیم گیری آگاهانه ضروری هستند. در تفکر نقاد، دانشجویان یاد می گیرند که چگونه اطلاعات را تحلیل کنند، پرسش های مناسبی بپرسند و مستدل اندیشی کنند (رضایی و جعفری، ۲۰۲۳). با این حال، هنوز نیاز به تحقیقات بیشتری وجود دارد تا تأثیر دقیق آموزش تفکر نقاد بر بصیرت دانشجویان به طور کامل درک شود (گانر و گاک^۶، ۲۰۲۱). با توجه به آنچه شرح شد هدف پژوهش حاضر بررسی اثربخشی آموزش تفکر نقاد بر بصیرت دانشجویان دختر ۲۰ تا ۳۰ سال می باشد.

روش تحقیق

پژوهش حاضر به عنوان یک روش تحقیق نیمه آزمایشی به حساب می آید که به شیوه پیش آزمون-پس آزمون با گروه گواه اجرا گردید. جامعه آماری در این پژوهش شامل کلیه دانشجویان دختر ۲۰ الی ۳۰ سال شهر بابل بودند. به با توجه به طرح آزمایشی پژوهش و از آنجایی که حد نصاب حجم نمونه در پژوهش های آزمایشی برای هر گروه حداقل ۱۵ نفر پیشنهاد می گردد. برای این منظور فراخوان مبنی بر شرکت در پژوهش حاضر با روش در دسترس برای دانشجویان دانشگاه صنعتی مازندران اعلام شد و از بین دانشجویانی که ابراز تمایل برای شرکت در پژوهش داشتند و واجد ملاک های ورود به پژوهش بودند به شیوه تصادفی ساده ۳۰ نفر انتخاب شدند و با استفاده از روش تصادفی در دو گروه آزمایشی و گواه (هر گروه ۱۵ نفر) گمارده شدند.

⁴ Klimova

⁵ Mahato & Das

⁶ Güner & Gökçe

پرسشنامه بصیرت: مقیاس بصیرت توسط بک و همکاران (۲۰۰۴) برای سنجش بصیرت شناختی تدوین شده و دارای ۱۵ عبارت می باشد که دو عامل اطمینان به خود و خود اندیشمندی را در یک مقیاس ۴ درجه ای از اصلاً موافق نیستم تا کاملاً موافقم می سنجد. این مقیاس شامل دو مجموعه سؤال است که مؤلفه ی خوداندیشمندی شامل گویه هایی در ارتباط با واقع بینی اندیشمندی و پذیرندگی به بازخوردها است و برای سنجش شناخت خطاپذیری و درون نگری به کار میرود. دومین مجموعه ی گویه ها با عامل اطمینان به خود هماهنگ است که جهت توجه به تصمیم گیری های آزمودنی تهیه شده است و اطمینان بیمار به باورها قضاوت ها و نتیجه گیری های شخصی و مقاومت او در مقابل بازخوردهای افراد دیگر را ارزیابی می کند. شاخص بصیرت شناختی را با کسر امتیاز عامل اطمینان به خود از عامل خود اندیشمندی می توان به دست آورد. این مقیاس برای اولین بار توسط یوسفی و همکاران (۱۳۹۱) ترجمه و از لحاظ روایی و اعتبار مورد بررسی قرار گرفته هماهنگی درونی گویه های فرم اصلی بوسیله سازندگان برای زیر مقیاس خود اندیشمندی و اطمینان به خود به ترتیب برابر با آلفای کرونباخ ۰٫۶۸ و ۰٫۷۰ گزارش شده بود در تحقیق یوسفی و همکاران نیز آلفای کرونباخ برای زیر مقیاس های خود اندیشمندی و اطمینان به خود به ترتیب ۰٫۶۹ و ۰٫۷۹ و برای کل مقیاس ۰٫۷۴ بدست آمده است (رحمانی و همکاران، ۱۴۰۱).

آموزش تفکر انتقادی: این پروتکل براساس پروتکل تفکر نقاد برای آگاهانه زیستن و خوب آموختن (الدروپائول، ۲۰۱۴) در ۱۰ جلسه طراحی و متناسب با ویژگی های دانش آموزان استفاده شد. جلسات حاوی تمرین و گفتگو در مورد مؤلفه های تفکر بود. ایران نیز متخصصین این بسته آموزشی را بررسی کردند و روایی محتوای آن با استفاده از ضریب لاوشه ۰٫۸۷ بود (مظفری و همکاران، ۱۴۰۰).

جلسات آموزش به شرح زیر بود:

جلسات	اجزای جلسات	اهداف جلسه
جلسه اول	درک مطلب	دانش آموز بتواند مطلبی را که خوانده می شود درک نموده و بیان کند.
جلسه دوم	آموزش هدف، پرسش و مفاهیم	استدلال هدفمند: انسان تصادفی فکر نمی کند، بلکه این کار را برای رسیدن به اهداف، آرزوها، نیازها و ارزش هایش انجام می دهد. پرسش: زمانی که با موقعیت دشواری روبرو می شویم بگوئیم: پرسشی که باید پاسخ دهم چیست؟ کاربرد مفاهیم در استدلال: به کمک مفاهیم، اطلاعات را تفسیر کنیم.
جلسه سوم	آموزش دیدگاه و اطلاعات	دیدگاه: تفکر ما تمرکز جامعی نسبت به یک موضوع پیدا می کند. اطلاعات: استفاده از مجموعه ای از حقایق، اطلاعات یا تجارب برای حمایت از نتیجه گیری است.
جلسه چهارم	آموزش فرض و پیامد	فرض: هر چیزی است که برای درک موضوعی دیگر، درست و بدیهی فرض می کنیم. پیامد: چیزی است که از تفکر ما نشأت می گیرد و تفکرمان را به سوی آن هدایت می کند.
جلسه پنجم	معیارهای وضوح، درستی و ارتباط	وضوح: تا مفهومی واضح نباشد نمی توان درباره ی مطابقت آن با سنجیم های دیگر، مثلاً «درستی» آن، کاری کرد. درستی: عاری بودن از خطا و تحریف است. مرتبط بودن (تناسب): به هنگام اندیشیدن و نیز گفتگو لازم است میان موضوع و حرفها، یا پرسش و پاسخ رابطه منطقی وجود داشته باشد.
جلسه ششم	منطقی بودن، همه جانبه نگری، دقت و اهمیت	منطقی بودن: اجزاء نظرات با هم تناقض نداشته و با اصول عقلانیت صحیح منطبق باشد. اهمیت: بسیاری از صحبت ها واضح، دقیق، عمیق و منطقی هستند، اما اهمیت کافی ندارند. دقت: سخن یا هر فعالیت فکری باید به حد کفایت دقیق باشد. همه جانبه: به تناسب موضوع، دید جامع داشتن. نگاه کردن از چند منظر.
جلسه هفتم	آموزش انصاف و عمق	انصاف: داشتن استانداردهای یگانه و فقدان دیدگاه های دوگانه در برخورد با موضوعات مشابه و اولویت دادن به احساسات و علائق خود. عمق: توجه به پیچیدگی ها و رابطه های چندگانه ی موضوع.
جلسه هشتم	انصاف، تواضع و شهامت فکری	انصاف: فرد با همه نظرها برخورد یکسانی دارد. تواضع: فرد می داند اطلاعات محدودی دارد، از نادانی خود مطلع است. شهامت: فرد خواهان شناخت منطقی دیدگاه های مخالف باشد.
جلسه نهم	همدلی، صداقت و پشتکار فکری	همدلی: خود را در جای دیگری قرار دادن. صداقت: معیارهای مورد انتظار از دیگران، خود نیز رعایت کنیم. پشتکار: فرد هنگام مواجهه با مشکلات پیچیده به تلاش ادامه دهد.
جلسه دهم	اطمینان به عقل و استقلال فکری	اطمینان: اهمیت دادن به تعقل در درازمدت منافع فرد و بشریت بهتر تأمین می شود. استقلال: فرد خود پدیدآورنده ی باورها، ارزش ها و شیوه ی فکری خود است.

یا
م
ش

استاندارد					
آزمایشی	۱۵	۲۰	۳۰	۲۱/۱۹	۳/۳۷
کنترل	۱۵	۲۱	۳۰	۲۲/۵۴	۳/۶۸

همان طور که در جدول ۱ ملاحظه می گردد، در پژوهش حاضر گروه آزمایشی با میانگین سنی ۲۱/۱۹ و انحراف استاندارد ۳/۳۷ و گروه کنترل با میانگین سنی ۲۲/۵۴ و انحراف استاندارد ۳/۶۸ مشارکت داشتند.

در جدول ۲ مشخصات توصیفی شامل میانگین و انحراف استاندارد متغیر بصیرت به تفکیک نمرات آزمودنی های گروه های آزمایشی و کنترل ارائه شده است.

۲. مشخصات توصیفی متغیرهای پژوهش در گروه های آزمایش و کنترل

گروه آزمایشی		گروه کنترل		
پیش آزمون	پس آزمون	پیش آزمون	پس آزمون	
میانگین (انحراف استاندارد)	میانگین (انحراف استاندارد)	میانگین (انحراف استاندارد)	میانگین (انحراف استاندارد)	
۴۳/۸۷±۱۲/۴۶	۴۸±۱۰/۷۵	۴۴±۱۱/۵۱	۴۶/۲۵±۱۰/۹۸	خوداندیشمندی
۳۶/۲۵±۱۴/۸۹	۴۰/۳۷±۹/۸۱	۳۳/۵۰±۱۲/۸۷	۳۷±۱۰/۰۲	اطمینان به خود
۸۰/۲۵±۱۴/۸۹	۸۹/۳۷±۹/۸۱	۷۸/۵۰±۱۲/۸۷	۸۴±۱۰/۰۲	بصیرت

همانطور که جدول ۲ مشاهده می شود، میانگین و انحراف استاندارد نمرات شرکت کنندگان در دو گروه آزمایشی و کنترل نشان می دهد که در متغیر بصیرت نمرات هر دو گروه آزمایش و گواه افزایش یافته است اما افزایش نمرات در گروه آزمایشی بیشتر به نظر می رسد.

به منظور پاسخگویی به این سؤال که آیا برنامه آموزش تفکر نقاد بر بصیرت و مؤلفه های آن در دانشجویان تأثیر دارد یا خیر، تحلیل کواریانس چند متغیره انجام شد.

جدول ۳. نتایج آزمون تحلیل کوواریانس چند متغیره برای بصیرت و مؤلفه های آن

متغیر	مجموع مجذورات	Df	میانگین مجذورات	F	P	Partial η^2
خوداندیشمندی	۴۷/۳۵	۱	۴۷/۳۵	۱۶/۱۰	۰/۰۳۴	۰/۳۳۹
اطمینان به خود	۶۸/۳۶	۱	۶۸/۳۶	۲۴/۳۷	۰/۰۵۷	۰/۳۳۲
بصیرت	۱۳۸/۳۵	۱	۱۳۸/۳۵	۳۷/۳۵	۰/۰۴۸	۰/۲۴۹

نتایج حاصل از آزمون تحلیل کوواریانس در جدول ۳ نشان داد که بین گروه های آزمایش و کنترل در مؤلفه خوداندیشمندی ($F = ۱۶/۱۰$, $p = ۰/۰۳۴$, $\eta^2 = ۰/۳۳۹$) و متغیر بصیرت ($F = ۲۴/۳۷$, $p = ۰/۰۵۷$, $\eta^2 = ۰/۳۳۲$) تفاوت معنی داری وجود دارد. درحالی که در مؤلفه اطمینان به خود ($F = ۳۷/۳۵$, $p = ۰/۰۴۸$, $\eta^2 = ۰/۲۴۹$) تفاوت معناداری مشاهده نشد. مقایسه این یافته ها با نتایج ارائه شده در جدول ۲ نشان داد که تفاوت ها در قالب افزایش میانگین نمرات پس آزمون خوداندیشمندی و بصیرت بود. بنابر نتایج به دست آمده ۳۳/۹ درصد از تغییرات مربوط به خوداندیشمندی و ۲۴/۹ درصد از تغییرات مربوط به بصیرت در دانشجویان در اثر آموزش تفکر نقاد به وجود آمده است. بنابراین می توان گفت که برنامه آموزش تفکر نقاد بر افزایش خوداندیشمندی و بصیرت در دانشجویان تأثیر قابل توجهی داشته است.

بحث و نتیجه گیری

نتایج پژوهش حاضر نشان داد که بین گروه های آزمایش و کنترل در مؤلفه خوداندیشمندی و متغیر بصیرت تفاوت معنی داری وجود دارد. درحالی که در مؤلفه اطمینان به خود تفاوت معناداری مشاهده نشد. این یافته پژوهش حاضر با نتایج مطالعه مطالعه کاروتنوتو و سیسیلیانو (۲۰۲۵) که نشان دادند بین تفکر انتقادی و حل مسئله با بصیرت روانشناختی رابطه وجود دارد، مطالعه احمدی و شریعت کیایی (۱۴۰۲) که نشان دادند آموزش تفکر انتقادی بر خودپنداره تحصیلی اثربخش می باشد، مطالعه گلستانی بخت و همکاران (۱۴۰۱) که نشان دادند آموزش روانشناسی مثبت نگر بر افزایش خردمندی دانشجویان اثربخش بوده است، مطالعه خنیا و همکاران (۱۳۹۹) که نشان دادند آموزش تفکر نقادانه در کاهش خطاهای شناختی مؤثر بوده است، مطالعه یار محمدی و همکاران (۱۳۹۹) که نشان دادند آموزش تفکر انتقادی بر فرایندهای شناختی تحلیل، استنباط، ارزشیابی، استدلال استقرایی و استدلال قیاسی اثربخش بوده است، مطالعه یارت و هایل (۲۰۲۵) که نشان دادند آموزش تفکر انتقادی در تصمیم گیری برتر، خودآگاهی بیشتر، حل مسئله خلاقانه و انعطاف پذیری و سازگاری شناختی دانشجویان پرستاری اثربخش بوده است، همسو می باشد.

در تبیین این یافته می توان بیان داشت که خوداندیشمندی به توانایی فرد در بررسی و ارزیابی افکار، احساسات و رفتارهای خود اشاره دارد. برنامه آموزش تفکر نقاد نیز با تأکید بر تحلیل مسائل، بررسی شواهد، ارزیابی دیدگاه های مختلف و تفکر انتقادی پیرامون تصمیم ها و پیامدها، محیطی فراهم می آورد که دانشجویان به صورت فعال به بازاندیشی در افکار و تصمیمات خود بپردازند. این فرآیند موجب می شود که دانشجویان نسبت به رفتارها و تفکرات خود آگاهی بیشتری پیدا کنند، نقاط قوت و ضعف خود را شناسایی نمایند و از طریق تمرین های مستمر تحلیلی، توانایی خوداندیشمندی شان تقویت شود. از این رو، مشاهده تفاوت معنادار بین گروه آزمایش و کنترل در این مؤلفه منطقی و قابل پیش بینی است، زیرا خوداندیشمندی مستقیماً تحت تأثیر فعالیت های تحلیلی، بازخورد و تمرین های آموزشی فعال قرار می گیرد (دی ویلرز و شارما، ۲۰۲۰).

آموزش تفکر نقاد با تشویق دانشجویان به شناسایی روابط پنهان بین مفاهیم، تحلیل عمیق مسائل و ارزیابی پیامدهای مختلف، موجب افزایش توانایی آنان در درک عمیق تر و جامع تر مسائل می شود. این فرآیند شامل بررسی جایگزین ها، شناسایی الگوهای مختلف و ترکیب دانش موجود با اطلاعات جدید است و به مرور زمان توانایی دانشجویان در تفکر عمیق، تحلیل چندبعدی، بصیرت و شناسایی روابط علت و معلولی را تقویت می کند (یارت و هایل، ۲۰۲۵).

علاوه بر این، در تبیین این یافته می توان اظهار داشت که مؤلفه اطمینان به خود بیشتر با باورهای بنیادین، احساسات درونی و تجارب گذشته فرد مرتبط است و تغییر آن نیازمند زمان، تجربه و تمرین های عمیق روان شناختی است. در حالی که آموزش تفکر نقاد مهارت های تحلیلی و خوداندیشمندی را تقویت می کند، اما به طور مستقیم طراحی نشده است تا باورهای بنیادین فرد درباره توانمندی ها و اعتماد به خود را تغییر دهد. بنابراین، عدم مشاهده تفاوت معنادار بین گروه آزمایش و کنترل در این مؤلفه قابل پیش بینی است و نشان می دهد که برای ارتقای اعتماد به نفس و اطمینان به توانمندی های شخصی، برنامه های آموزشی تکمیلی و طولانی مدت همراه با تمرین های بازتابی، تجربه های موفقیت آمیز و حمایت های روان شناختی لازم است (اکاریا، ۲۰۱۷).

از دیگر سو، می توان بیان داشت که نتایج پژوهش حاضر بازتاب تمایز ماهوی بین مهارت های شناختی تحلیلی و ویژگی های نگرشی یا شخصیتی دانشجویان می باشد. مؤلفه خوداندیشمندی، به عنوان توانایی بازاندیشی در افکار، رفتارها و تصمیمات فردی، به طور مستقیم از طریق تمرین های فعال تحلیلی و مواجهه با مسائل پیچیده تقویت می شود. در طول برنامه آموزش تفکر نقاد، دانشجویان به تحلیل گزینه ها، ارزیابی شواهد و بررسی پیامدهای احتمالی تشویق شدند و این فرآیندها موجب شد که مسیرهای شناختی مرتبط با بازاندیشی فعال تقویت شود. در واقع، تمرین های مستمر و بازخوردهای هدایت شده، فرآیند خوداندیشی را به صورت عملیاتی فعال می کنند (ملچین و همکاران، ۲۰۲۵).

بنابراین، آموزش تفکر نقاد با تشویق دانشجویان به شناسایی الگوها، تحلیل چندبعدی و فهم روابط پنهان میان متغیرها، توانایی آنان در درک عمیق و کلی مسائل را ارتقا می دهد. این فرآیند شامل بازنگری مداوم در اطلاعات، ترکیب دانش پیشین با اطلاعات جدید و ارزیابی اثرات احتمالی گزینه ها است که به شکل مستقیم توانایی تحلیل جامع و بینشی دانشجویان را افزایش می دهد (ترهان و کیکگاز ۲۰۱۸،^۷).

در مقابل، مؤلفه اطمینان به خود، جنبه ای عمیق تر و بنیادین از شخصیت و باورهای ذهنی دانشجویان را بازتاب می دهد که تحت تأثیر تجربه ها، موفقیت های پیشین و برداشت های روان شناختی شکل گرفته است. این مؤلفه به سادگی از طریق آموزش کوتاه مدت مهارت های تحلیلی تغییر نمی کند، زیرا اعتماد به توانمندی های فردی به شکل تجربی تثبیت شده و نیازمند

⁷ Turhan& Kikgoz

بازخوردهای مستمر، تمرین های عملی موفق و فعالیت های بازتابی طولانی مدت است تا باورهای بنیادین فرد در مورد توانایی ها و کنترل شخصی تغییر یابد (زیورز و کرافورد^۸، ۲۰۲۳).

با این حال محدود بودن جامعه آماری به دانشجویان که ممکن است قابلیت تعمیم نتاج به سایر جمعیت ها را کاهش دهد. پیشنهاد می شود در مطالعات آینده مطالعات طولی برای بررسی روابط علی میان تفکر انتقادی و بصیرت دانشجویان انجام گیرد. پیشنهاد می شود در مراکز مشاوره دانشجویی در دانشگاه ها کارگاه های عملی و تمرین های گروهی برای تقویت توانایی تفکر انتقادی به منظور افزایش بصیرت دانشجویان فراهم گردد.

منابع

احمدی حسینیان نژاد، فاطمه السادات و شریعت کیایی، معصومه . (۱۴۰۲). تاثیر آموزش تفکر انتقادی بر انعطاف پذیری شناختی، سرزندگی تحصیلی و خودپنداره تحصیلی در دانش آموزان دختر . پژوهش در نظام های آموزشی، ۱۷ (۶۲)، ۹۸-۱۱۰.

خنیا، یوسف ، نریمانی، محمد و حاجلو، نادر . (۱۳۹۹). اثربخشی آموزش تفکر نقادانه بر خطاهای شناختی بین فردی و معنای تحصیل در دانشجویان رشته پزشکی . روان شناسی فرهنگی، ۳ (۲)، ۷۲-۹۰.

شمولی، همت اله، رشیدحفظ آباد، موسی، و یعقوبی، حسین. (۱۳۹۴). بصیرت گرایی و بصیرت افزایی، راهبردی اساسی در مقابله با جنگ نرم. بصیرت و تربیت اسلامی، ۱۲ (۳۵)، ۱۴۷-۱۹۲.

گلستانی بخت، طاهره ، بابایی، انسیه و مستعد حصاری، شبثم (۱۴۰۱). اثربخشی آموزش روانشناسی مثبت بر افزایش خردمندی، تاب آوری و انعطاف پذیری شناختی دانشجویان . پژوهش نامه روانشناسی مثبت، ۸ (۲)، ۸۳-۱۰۰ .

یارمحمدی واصل، مسیب، فرهادی، مهران، و یعقوبی، افسانه. (۱۳۹۵). مقایسه اثربخشی آموزش تفکر انتقادی به شیوه تمثیل و چرخه کارپلوس بر فرایندهای شناختی تحلیل، استنباط، ارزشیابی، استدلال استقرایی و استدلال قیاسی. رویکردهای نوین آموزشی، ۱۱۱ (پیاپی ۲۳)، ۸۱-۱۰۴.

Acharya, K. P. (2017). Exploring critical thinking for secondary level students in chemistry: From insight to practice. *Journal of Advanced College of Engineering and Management*, 3, 31-39.

Brew, E. A., Nketiah, B., & Koranteng, R. (2021). A literature review of academic performance, an insight into factors and their influences on academic outcomes of students at senior high schools. *Open Access Library Journal*, 8(6), 1-14.

Carotenuto, M., & Siciliano, M. (2025). Critical Thinking and Problem Solving-Strategies, Applications, and Psychological Insights.

⁸ Zwiers & Crawford

De Villiers, C., & Sharma, U. (2020). A critical reflection on the future of financial, intellectual capital, sustainability and integrated reporting. *Critical perspectives on accounting*, 70, 101999.

Güner, P., & Gökçe, S. (2021). Linking critical thinking disposition, cognitive flexibility and achievement: Math anxiety's mediating role. *The Journal of Educational Research*, 114(5), 458-473.

Jiatong, W., Murad, M., Li, C., Gill, S. A., & Ashraf, S. F. (2021). Linking cognitive flexibility to entrepreneurial alertness and entrepreneurial intention among medical students with the moderating role of entrepreneurial self-efficacy: A second-order moderated mediation model. *PloS one*, 16(9), e0256420.

Klimova, B. (2021). An insight into online foreign language learning and teaching in the era of COVID-19 pandemic. *Procedia computer science*, 192, 1787-1794.

Mahato, S., & Das, B. (2024). Mental well-being among students with respect to gender, institution and residence: Insight from Purulia district, West Bengal. *The Social Science Review A Multidisciplinary Journal*, 2(2), 164-175.

Mangrum, D., & Niekamp, P. (2022). JUE Insight: College student travel contributed to local COVID-19 spread. *Journal of Urban Economics*, 127, 103311.

Melchin, K. R. (2025). *Insight Studies: A Practice-Based Approach to Self-Knowledge and Critical Thinking*. University of Toronto Press.

Turhan, B., & Kikgoz, Y. (2018). Towards becoming critical reflection writers: A case of English language teacher candidates. *Reflective Practice*, 19(6), 749-762.

Yurt, E., & Hayli, Ç. M. (2025). Mediating role of self-efficacy and cognitive flexibility in the relationship between critical thinking and positive mental health in Turkish nursing students: a cross-sectional study. *BMJ open*, 15(8), e097631.

Zwiers, J., & Crawford, M. (2023). *Academic conversations: Classroom talk that fosters critical thinking and content understandings*. Routledge.